

KS. PIOTR GOLISZEK

LITURGIA ŻYWĄ KATECHEZĄ

Liturgia jest mową Boga skierowana ku człowiekowi, jak również jest mową człowieka skierowaną ku Bogu. Jest mistyczną czasoprzestrzenią spotkania człowieka z Bogiem, z historią zbawienia i wprost tworzy dzieje objawienia i zbawienia. Centralne wydarzenia trynitarnej Ekonomii Zbawienia, Paschalne Misterium Chrystusa jest uobecniane i kontynuowane w celebracji liturgicznej. Przez Osobę Ducha Świętego człowiek ma udział w wydarzeniach zbawczych oraz otrzymuje łaskę, by mógł stawać się nowym stworzeniem w Chrystusie. W tym sensie przejawia się katechetyczny charakter liturgii, która zbawienie uobecnia, przekazuje oraz zespała osobę ludzka z Trójosobowym Bogiem. Liturgia zatem jest żywą katechezą, opartą na osobowym zespoleniu człowieka z Bogiem, który przenika całą jego egzystencję, doskonali, uświęca i pozwala osobie ludzkiej stawać się i ciągle spełniać.

1. DOŚWIADCZENIE OSOBY JEZUSA CHRYSYTA

Jednym z najważniejszych doświadczeń zbawczych w liturgii jest dla człowieka wierzącego doświadczenie Osoby Jezusa Chrystusa. Uczestnik liturgii spotyka w celebracji żywą Osobę Chrystusa. Przez Jego Osobę i w Jego Osobie cały człowiek doświadcza i jednoczy się z Osobą Boga przez pośrednictwo Osoby Ducha Świętego¹.

Osoba Chrystusa jest obecna rzeczywiście w liturgicznej celebracji, która uobecnia całe dzieło zbawcze. Chrystus jest tym, który przemawia, uświęca i zbawia. To, co zostało uczynione i dokonane przez Chrystusa, jest rzeczywiście uobecnione w liturgii. Nie oznacza to tylko ponownego przywołania

Ks. dr PIOTR TOMASZ GOLISZEK – adiunkt Katedry Katechetyki Integralnej Wydziału Teologii KUL; adres do korespondencji: Al. Unii Lubelskiej 15, 20-950 Lublin; e-mail: goliszek@kul.lublin.pl

¹ B. N a d o l s k i. *Wprowadzenie do liturgii*. Kraków 2004 s. 111.

myślą, wystowieniem czy gestem. Uobecnienie to rzeczywiste przychodzenie Chrystusa do wspólnoty wiernych i realna obecność Jego Żywej Osoby. Ta obecność nie polega na powtórzeniu historycznego wydarzenia, narodzenia czy zmartwychwstania, lecz jest to obecność przeszłości w teraźniejszości². W te wydarzenia włącza się obecność człowieka, która polega na przyjmowaniu, oddawaniu czci, chwały i wysławianiu oraz jednoczeniu się z Osobą Chrystusa.

W liturgicznej celebracji wciąż przychodzi żywy Chrystus, jest rzeczywiście obecny, przynosi zbawienie. W całym tym wydarzeniu zbawczym uczestniczy człowiek, spotykając i doświadczając na sposób rzeczywisty żywą Osobę Jezusa. Skoro Osoba Jezusa Chrystusa jest obecna w sposób żywy i realny w liturgii, to cały rok liturgiczny wypełniony jest życiem Chrystusa. Wszystkie okresy roku liturgicznego uobecniają zbawcze dzieło Pana³. Przez cały rok liturgiczny uobecniane są w Kościele misteria życia Chrystusa, „uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nim i dostąpili łaski zbawienia”⁴. Podstawą chrześcijańskiego świętowania i celebrowania roku liturgicznego jest Eucharystia. Ma ona szczególne znaczenie przy obchodzie świąt i okresów liturgicznych. Uobecniony Chrystus w Eucharystii przychodzi do wiernych, do każdego człowieka z osobna. Przychodzi z pełnią łask tej tajemnicy, którą zwiastuje dane święto.

Doświadczenie i spotkanie Osoby Chrystusa w liturgii ma szczególne miejsce w Eucharystii. Będąc centrum i życiem całej działalności Kościoła, Eucharystia żywi i rozwija inegzystencję Chrystusa w człowieku oraz człowieka w Chrystusie. Chrystus w Eucharystii daje siebie samego. Daje siebie jako pokarm i napój. Jego substancja życia jest pożywieniem dla każdego wierzącego. Owo udzielenie się przez święte postacie jest przyczyną istnienia wewnętrznego Chrystusa i człowieka. W Komunii Eucharystycznej Chrystus jest w człowieku, człowiek zaś jest w Nim. Prawdę tę podkreśla św. Augustyn, twierdząc, że wierzący przyjmując Komunię św. przyjmuje Chrystusa, ale również Chrystus niejako „spożywa” przyjmującego. Należy rozumieć, że Chrystus obecny w celebracji liturgicznej dokonującej się w Kościele przyjmuje uczestnika liturgii do wspólnoty swego życia⁵. Eucharystia jest rzeczywistym udziałem w życiu Chrystusa, spożywanie zaś Ciała

² „Boże, Ty w dniu dzisiejszym za przewodem gwiazdy objawiłeś Jednorodzonego Syna swojego poganom [...]” (Kolekta w uroczystość Objawienia Pańskiego).

³ Z. Wit. *Liturgia*. W: *Być chrześcijaninem*. Red. M. Rusecki. Lublin 2007 s. 461.

⁴ KL 102.

⁵ Jan Paweł II. Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* nr 22.

i Krwi jest rzeczywistym przyjęciem Jezusa. W tym Najświętszym Sakramencie Osoba Chrystusa jest Logosem, a pokarm eucharystyczny jest wieczną i świętą prawdą Logosu, Stwórcy, Odkupiciela i Zbawiciela⁶.

Liturgia uobecnia dzieło zbawcze Jezusa. Jest to uobecnienie historycznych wydarzeń z Jego życia. Misterium Chrystusa to obecność Jego samego, to przede wszystkim możliwość bezpośredniego, realnego, osobowego spotkania się z Nim. Doświadczenie spotkania nie oznacza przeszłości, owo spotkanie w liturgii dzieje się aktualnie. Przez liturgię przeszłość jest przełożona, „przetłumaczona” na terażniejszość, na obecną chwilę celebracji. Wydarzenia zbawcze w sposób szczególny są blisko człowieka. Podczas sprawowania obrzędów świętych nie ma już „odległości”, jest tylko „bliskość”. Jest bezpośrednio do Osoby Chrystusa obecnego w misterium liturgii. Nie ma już konieczności myślenia sięgającego w przeszłość. Liturgia w sposób mistyczny łączy historię z terażniejszością⁷.

Uobecnienie Chrystusa i Jego czynów zbawczych w liturgii nie oznacza powtórzenia wydarzenia historycznego w sensie dosłownym. Jednorazowość i niepowtarzalność należy do istoty historii. W liturgii nie chodzi o to, by powtarzać to, co minęło. Chrystus – Jego Osoba, życie i dzieło zbawcze jednocześnie są historyczne i obecne aktualnie w akcie liturgicznym. Człowiek wierzący uczestniczący w liturgii spotyka Chrystusa realnie i bezpośrednio⁸. Misterium liturgiczne pozwala osobie ludzkiej spotkać się i doświadczyć żywej, realnej Osoby Chrystusa. Nie jest to przedstawienie dramatyczne ani pobożne wspomnianie, ale rzeczywista obecność zbawczych dzieł Jezusa Chrystusa⁹.

Rozważając fenomen liturgii, autorowi zależy, aby ukazać znaczenie tego misterium celebrowanego w Kościele dla życia konkretnej osoby indywidualnej, jak również dla osoby społecznej (wspólnota eklezjalna, naród, państwo, rodzina)¹⁰. Człowiek uczestniczący w liturgii doświadcza obecności żywej realnej Osoby Chrystusa. Dochodzi do osobowego spotkania Chry-

⁶ Por. Cz. Bartnik. *Obecność Chrystusa w Eucharystii*. W: *Eucharystia*. Red. Cz. Bartnik. Lublin 2005 s. 21-33.

⁷ Por. R. Guardini. *O duchu liturgii*. Tłum. M. Wolicki. Kraków 1996; K. Gózdź. *Nurt witalistyczno-fenomenologiczny. Antropologia Romano Guardiniego*. W: tenże. *Teologia człowieka. Z najnowszej antropologii niemieckiej*. Lublin 2006 s. 140-146.

⁸ Por. R. Guardini. *Bóg daleki, Bóg bliski*. Tłum. I. Klimmer. Poznań 1991 s. 144-152.

⁹ Por. M. Wórk. *Człowiek w misterium liturgii. Antropologiczny wymiar liturgii w ujęciu Romana Guardiniego*. Opole 2007 s. 71.

¹⁰ Cz. Bartnik. *Osobowy byt Kościoła*. W: tenże. *Chrześcijaństwo personalistyczne*. Lublin 2003 s. 181-191; zob. K. Bełch. *Osoba ludzka centralną wartością w społeczności*. „Personalizm” 10:2006 s. 79-92.

stusa z człowiekiem i człowieka z Chrystusem. Chrystus niejako „wnika” w wewnętrzny świat osoby ludzkiej, cały zaś człowiek z duszą i ciałem „wnika” w osobę Chrystusa. Ta relacja inegzystencji „dotyka” konkretną osobę ludzką, jak również odnosi się do wspólnoty, do chrześcijańskiego ogółu. Odkupiciel, przychodząc do człowieka, czyni go zdolnym i otwartym do wspólnoty z Bogiem, z drugim człowiekiem, każdą naturalną wspólnotą. Umożliwia osobowe wychodzenie do siebie i zespalanie się we wzajemnej *communio personarum*. Jest to akt liturgicznego personalizmu. Kościół przez sprawowane misteria „otwiera człowiekowi oczy na sens jego własnej egzystencji”¹¹. Człowiek staje się w pełni osobą, spełnia się, jest zgodnością z zamysłem Stwórcy, który stworzył go na swój obraz i podobieństwo. Owo spełnienie dokonuje się we wspólnocie celebrującej liturgię.

Omawiając istotę i ducha liturgii i uobecnionych w niej wydarzeń zbawczych, które pozwalają człowiekowi doświadczyć i spotkać na sposób żywy i rzeczywisty Osobę Chrystusa, nie można zapomnieć o Osobie, która jest sprawcą tych misterii. Nie kwestionując centralnej i kluczowej roli Chrystusa w liturgii, należy wskazać koniecznie na działanie Ducha Świętego, na Jego Osobę. Osoba Ducha Świętego uobecnia Osobę Chrystusa w celebracji liturgicznej, w zgromadzeniu liturgicznym, w Słowie Bożym, w osobie celebransa. To Duch Święty jest sprawcą obecności wydarzeń zbawczych „tu” i „teraz” w liturgii¹². Dzięki Niemu dochodzi do osobowej zażyłości człowieka z Chrystusem, którego uobecnia z Jego życiem, słowami, gestami i czynami. Wreszcie to Osoba Ducha Świętego uświęca uczestnika i całe zgromadzenie liturgiczne. Działanie Ducha Świętego sprawia, że uobecnienie żywej i realnej Osoby Chrystusa, wydarzeń zbawczych z Jego życia, nie jest tylko psychologicznym wspomnianiem, ale zbawienie dzieje się i dokonuje się w obecnej chwili liturgicznej celebracji¹³.

2. DOŚWIADCZENIE OSOBY DUCHA ŚWIĘTEGO

Wyjaśniając liturgię, jej istotę, ducha, personalność chrystocentrycznie oraz rozumiejąc ją jako żywą katechezę, należy ukazać jej wymiar pneuma-

¹¹ Jan Paweł II. *Świadectwo życia w Chrystusie w Kościele – wspólnocie prorockiej*. W: tenże. *Dzieła zebrane. Katechezy*. T. 7. Kraków 2007 s. 464.

¹² Por. B. Nadolski. *Duch Święty w liturgii*. W: Jan Paweł II. *Dominum et Vivificantem. Tekst i komentarze*. Red. A. L. Szafrński. Lublin 1994 s. 221-231.

¹³ Por. H. J. Sobczko. *Liturgia epifanii Ducha Świętego*. W: tenże. *Servitium liturgiae*. Opole 2004 s. 317-324.

tologiczny. Celebracja liturgiczna, będąc miejscem katechezy, stanowi czasoprzestrzeń, w której człowiek doświadcza i spotyka Osobę Ducha Świętego. W poprzednim paragrafie wyjaśniono, że liturgia uobecnia historyczne czyny zbawcze Jezusa Chrystusa. Ukazano dynamiczną rzeczywistość osobowego spotkania człowieka z Osobą Jezusa Chrystusa. Wskazano również, że w liturgii dochodzi w aktualnym momencie jej celebracji do udzielania się Chrystusa człowiekowi na sposób osobowy. On również udziela człowiekowi zbawienia¹⁴.

Udział w Misterium Paschalnym człowiek zyskuje w Duchu Świętym i przez Jezusa Chrystusa zostaje włączony w Boże życie i miłość. Liturgia przez celebrację urzeczywistnia Misterium Paschalne w Kościele, jednakże dokonuje tego za sprawą Ducha Świętego. *Katechizm Kościoła Katolickiego* wyjaśnia działanie Ducha Świętego, podkreślając, że jest On „sprawcą cudownych dzieł Bożych” i dopowiada: „Jest pragnieniem i dziełem Ducha w sercu Kościoła, abyśmy żyli życiem Chrystusa Zmartwychwstałego”¹⁵. Pneumatologiczną interpretację poświadcza Jan Paweł II w encyklice *Dominum et Vivificantem*, kiedy pisze: „Duch Święty sprawia, że Chrystus, który odszedł, przychodzi – teraz i zawsze – w nowy sposób. To nowe przychodzenie Chrystusa za sprawą Ducha Świętego i jego stała obecność i działanie w życiu duchowym dokonują się w rzeczywistości sakramentalnej”¹⁶.

Osoba Ducha Świętego jest życiem, które umożliwia i uskutecznia każdą celebrację liturgiczną. Bez Jego tchnienia nie ma przepowiadania, modlitwy, adoracji sakramentów. W szczególności sakramenty są wypełnione Duchem Świętym oraz Jego Osobę zapośredniczają. On urzeczywistnia wspólnotę człowieka z całą Trójcą Świętą. Wspólnota człowieka ze Wspólnotą Osób Trójjedynego Boga jest owocem miłości Ducha Świętego. Celem Ducha Świętego w każdej czynności liturgicznej jest doprowadzenie do komunii z Chrystusem. Owo zjednoczenie należy rozumieć tak, że „jest uczestnictwem w życiu trynitarnym, realizowanym przez działanie Ducha Świętego”¹⁷. Można powiedzieć, że Paraklet w każdej celebracji jest mistycznym „Medium”, sprawiającym obecność Zbawiciela. „W każdej bowiem celebracji następuje wylanie Ducha Świętego, który aktualizuje jedyne Misterium”¹⁸.

¹⁴ Por. K. K a u c h a. *Liturgia*. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. Rusecki. Lublin 2002 s. 757.

¹⁵ KKK 1091.

¹⁶ DV 61.

¹⁷ K. G u z o w s k i. *Symbolika trynitarna Brunona Forteogo*. Lublin 2004 s. 359.

¹⁸ H. S ł o t w i ń s k a, W. G ł o w a. *Przepowiadanie o sakramentach w katechezie i w homilii*. Lublin–Przemyśl 2001 s. 43.

To, czego dokonał Zbawiciel przez swoją mękę, śmierć, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie, Duch Święty uobecnia w liturgii. On wskrzesił Jezusa z martwych i On czyni Go obecnym pośród wierzących. Z Jego inicjatywy spotkanie z Chrystusem dla człowieka jest możliwe. Duch Święty również uskutecznia przyjęcie Chrystusa przez człowieka. Jest sprawcą i przyczyną zażyłości z Chrystusem. Człowiek musi tylko otworzyć swój świat osoby, bo głównie w niej dochodzi do komunii z Chrystusem. Ale nawet i tu człowiek doświadcza działania Ducha Świętego, bo to On otwiera człowieka na działającą moc dzieła zbawienia uobeczonego w liturgii.

Refleksję o realnym spotkaniu człowieka z Osobą Ducha Świętego, najczęściej można spotkać w literaturze teologicznej dotyczącej sakramentów¹⁹. Jako ożywiciel sakramentów urzeczywistnia On sakrament, jest również Dawcą sakramentu, w którym sam siebie daje. Jest Darem sakramentu i jako Osoba zapośrednicza i umożliwia w Osobie Chrystusa osobowe bycie człowieka. Dzięki Duchowi Świętemu dokonuje się wzajemne osobowe oddanie człowieka, jak również osobowe oddanie się Chrystusa i wspólnoty wierzących. Inspiratorem i sprawcą owego osobowego oddania i zjednoczenia jest Duch Święty. On przekazuje „życie Chrystusowe”²⁰ człowiekowi, wspólnocie i całemu światu. Dokonuje także zespolenia człowieka z całą Trójcą Świętą. Przekazuje życie jako dar niepodzielnej Trójcy. Przez ten owoc Ducha Świętego człowiek żyje życiem, jakim żyje Wspólnota Osób – Ojca, Syna i Ducha Świętego. To życie jest zasadą wewnętrznej jedności Kościoła na wzór Trójosobowego Boga²¹.

Człowiek i wspólnota wierzących przez celebrację liturgiczną jest zaproszony i włączony w życiodajną wspólnotę Trójcy Świętej i do wspólnoty z Nią. Wejście w tę Wspólnotę Osób zaczyna się w Duchu Świętym²². On, nie oddzielając się przy tym od Osoby Ojca i Syna oraz ich działania, przekazuje życie Boże całemu stworzeniu i doprowadza je do pełni. W tym działaniu osobowe „Ja” Ducha Świętego splata się przez Boże życie z osobowym „ja” człowieka tak, że staje się jego własnym „ja”, nie naruszając osobowej tożsamości Ducha Świętego ani obdarowanego Nim człowieka.

¹⁹ A. Czaja. *Ożywiciel świętych sakramentów*. W: t e n z e. *Credo in Spiritum Vivificantem. Pneumatologiczna interpretacja Kościoła jako komunii w posoborowej teologii niemieckiej*. Lublin 2003 s. 170-198; N. Bux. *Obecność Ducha Świętego w sakramentach według Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Tajemnica Trójcy Świętej*. (Kolekcja Communio 13). Poznań 2000 s. 452-464.

²⁰ KK 7.

²¹ Por. T. D o l a. *Kościół sakramentem Trójjedynego Boga*. RT 43:1996 z. 2 s. 67-78.

²² Por. J. M o l t m a n n. *Der Dreieinige Gott*. W: *Der Gott der Hoffnung*. Red. K. Gózdź. Lublin 2006 s. 145-164.

Tak oto Duch Święty w liturgii uobecnia zbawcze dzieła Jezusa i całą Jego Osobę²³. W Duchu Świętym możliwym staje się spotkanie, doświadczenie i przyjęcie Chrystusa. Wydarzenie to dzieje się poprzez wiarę, którą Duch Święty wzbudza i pomnaża²⁴.

Paschalne Misterium Chrystusa uobecnianie w liturgii łączy się nierozdzielnie z pentekostalnym darem Ducha Świętego. Duch jest inicjatorem i sprawcą oddania się Chrystusa człowiekowi oraz człowieka Chrystusowi. Jego darem jest udzielanie się Boga i przyjmowanie człowieka. W szczególny sposób w sakramencie chrztu za sprawą Ducha Świętego rozpoczyna się rzeczywiste życie człowieka w jedności z Bogiem²⁵. Przez Chrztost przychodzi do człowieka Osoba Ducha Świętego. On niejako przelewa się cały do duszy człowieka, a jako Osoba Trójcy sprawia, że od chrztu człowiek uczestniczy w trynitarnej Ekonomii Zbawienia²⁶. Dzięki działaniu Ducha Świętego chrztost jest wszczępieniem człowieka w tajemnicę paschalną Chrystusa, dzięki czemu ochrzczony otrzymuje nowe życie z Chrystusem i w Chrystusie, sam zaś staje się nowym stworzeniem²⁷.

Życie udzielone w czasie chrztu mocą Ducha Świętego w Eucharystii otrzymuje szczytowe urzeczywistnienie, w Eucharystii bowiem jest uobecnione całe misterium zbawienia, którego dokonał Chrystus. W Najświętszej Eucharystii sam Jezus Chrystus udziela się człowiekowi i daje życie wspólnocie Kościoła²⁸. Uobecnia się w niej rzeczywiście i cieleśnie Chrystus, który przez swoje Ciało ożywione i ożywiający Duchem Świętym daje siebie człowiekowi i daje ludziom życie²⁹. On uobecnia Chrystusa, ożywiający Jego Ciało jak w chwili zmartwychwstania. Ożywiciel sprawia, że Ciało Chrystusa ożywia tych, którzy przyjmują Komunię św. Owocem działania Parakleta jest *koinonia* – *communio* z Chrystusem i w Chrystusie³⁰.

Duch Święty, uobecniający wydarzenia zbawcze i przemieniający dary ofiarne w Ciało i Krew, powoduje, że wierni, przyjmując Komunię św., jednoczą

²³ Por. Cz. Bartnik. *Z fenomenologii liturgii*. W: *Mysł eschatologiczna*. Red. Cz. Bartnik. Lublin 2002 s. 323.

²⁴ Czaja. *Ożywiciel świętych sakramentów* 179-180.

²⁵ Por. Wors. *Człowiek w misterium liturgii* s. 57, 72, 87.

²⁶ K. Góźdz. *Sakramenty*. W: *Leksykon Teologii Fundamentalnej*. Red. M. Rusecki. Lublin 2002 s. 1065.

²⁷ Por. M. Rusecki. *Objawieniowy charakter chrztu*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin 2007 s. 54-55.

²⁸ Por. J. Moskałyk. *Eucharystyczna moc jednoczenia wiernych*. W: *Eucharystia*. Red. Cz. Bartnik. Lublin 2005 s.172-188.

²⁹ Por. DK 5.

³⁰ Por. KKK 1325.

się na wzór Trójcy Świętej³¹. Człowiek już nie jest tylko dla siebie, ale staje się darem dla innych i spełnia się jako osoba, czyniąc bezinteresownie wszystko dla drugiego i innych. Przyjęcie Ciała i Krwi przez człowieka sprawia, że zostaje napełniony Duchem Świętym³². Jego Osoba wnika i zespała się z osobą ludzką. Stają się jedno i dzięki temu możliwa jest jedność z Chrystusem, który zawsze był jedno z Ojcem i Duchem. Przelanie się Osoby Ducha do osoby ludzkiej daje łaskę Ożywiciela i dar nieśmiertelności w Eschatonie. W Eucharystii uobecniona przeszłość przedstawia również eschatyczną przyszłość. Jako „Sakrament Sensu³³”, jest introdukcją w przestrzeń i rzeczywistość eschatologiczną³⁴. W czasie liturgii wieczność wkracza w doczesność. Duch Święty pozwala zasmakować tego, co będzie w wieczności. Uczestnicy Eucharystii stoją niemalże w przedsionku rzeczywistości eschatycznej. Sama Msza św. jest jakby preludium uczyty niebieskiej, progiem do niebieskiego Jeruzalem.

Liturgia jest epifanią prawdy Boga, prawdy o Bogu i prawdy o człowieku. Jest miejscem spotkania człowieka z Osobami Trójjedynego Boga. On niesie człowiekowi życie. Tego Życia udziela człowiekowi Duch Święty. Jego Osoba sprawia, że Chrystus uwielbiony jest obecny w działaniu liturgicznym i On również kontynuuje dzieło zbawcze Chrystusa w Kościele³⁵. Ożywiciel liturgii sprawia „bliskość” Boga i człowieka w zbawczym dialogu. Dzięki tej zażyłości z Ojcem przez Chrystusa w Duchu Świętym człowiek zaczyna stawać się w sposób pełniejszy bytem osobowym.

3. DOŚWIADCZENIE SPEŁNIENIA OSOBOWEGO

Doświadczenie Osoby Chrystusa w liturgii i doświadczenie Jego Misterium Paschalnego w Duchu Świętym oraz wkroczenie w historię zbawienia powoduje odnowienie całego człowieka wraz z całym stworze-

³¹ Por. J. S z y m i k. *Vinculum amoris. Duch Święty dogmatu trynitarnego*. RT 49:2002 z. 2 s. 89-99.

³² Por. B. M i g u t. *Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej*. Lublin 2007 s. 241-242.

³³ „Zapraszam Was do wspólnoty – do tej wspólnoty, którą przez pokolenia kształtuje Chrystus. On nie przestaje człowiekowi znużonemu, zagubionemu, człowiekowi, który cierpi, który gubi poczucie sensu – przywracać Sens. Eucharystia jest sakramentem tego wielkiego Sensu” (J a n P a w e ł II. *Przemówienie powitalne na lotnisku Okęcie*. Warszawa 8 czerwca 1987. W: *Drogowskazy dla Polaków Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 2. Kraków 1999 s. 354).

³⁴ Por. J. S z y m i k. *Eucharystia jako sakrament Sensu*. W: t e n ż e. *Teologia na początek wieku*. Katowice–Ząbki 2001 s. 198-199.

³⁵ Por. KKK 1092.

niem³⁶. Uczestnicząc w liturgii, człowiek dojrzewa do autentycznego człowieczeństwa i doświadcza głębi swojego wewnętrznego świata osoby. W Osobie Chrystusa odnajduje siebie. On stwarza człowiekowi możliwość pełnej świadomości i uczestnictwa swojej osoby. Tylko Jezus posiada absolutną znajomość człowieka i wiedzę o głębi jego osoby, albowiem „nikt nie jest osadzony w ludzkim losie jak On. Nikt też nie może zbliżyć się do człowieka, jak On”³⁷.

W liturgii Bożej życie Chrystusa przez Ducha Świętego ogarnia całego człowieka, jego ciało i duszę oraz jego osobę, która jest nadsyntezą ciała i duszy. Stąd człowiek zostaje ontycznie odnowiony do nowego życia. Wszystko zatem, co dokonuje się w liturgii, służy temu, aby człowiek odrodził się w Chrystusie i Duchu Świętym do nowego życia i aby był w nim ukształtowany Chrystus. Odrodzenie człowieka to skutek udzielonego w liturgii życia nadprzyrodzonego. Nadprzyrodzone życie darowane jest człowiekowi w Jezusie Chrystusie. Sprawcą tego życia w człowieku jest Duch Święty. On swoją mocą wypala w człowieku wszelką „starość” i wlewa źródło nowego życia. Uczestnik liturgii otrzymuje nowe życie przede wszystkim w sakramentach.

Nadprzyrodzone życie Boże, które człowiek otrzymuje, uświęca wszystkie wydarzenia jego życia. Przyjęcie z wiarą sakramentów włącza człowieka w życie i ofiarę Chrystusa. Człowiek zaczyna wtedy żyć dynamiką zbawczej miłości. Jednocząc się z Chrystusem, człowiek otrzymuje dar nowego życia. Zaczyna żyć i działać tak jak Chrystus. Doświadczając tego, jak Jezus oddał się Ojcu i ludziom, człowiek sam przyjmuje postawę oddania siebie Bogu i ludziom. Dochodzi wówczas do zjednoczenia z Chrystusem i Ojcem. Liturgia zatem, prowadząc do osobowego zespolenia człowieka z Bogiem, inicjuje również jego postawę na wzór Chrystusa. Odgrywa wówczas rolę wychowawczą, prowadząc i zachęcając do postawy „być darem dla innych”. O ile osobowe zjednoczenie jest mistyczno-ontyczne, o tyle postawa wierzącego jest jednoczeniem się z Chrystusem przez czyn. Tu liturgia okazuje się skuteczną katechezą³⁸. Nie tylko oddaje chwałę Bogu i uświęca człowieka, ale wychowuje go do konkretnych postaw, zachowań na wzór Chrystusa³⁹. Życie Pana objawiały właśnie słowa i czyny.

³⁶ Por. Works. *Człowiek w misterium liturgii* s. 48.

³⁷ Guardini. *Bóg daleki, Bóg bliski* s. 160.

³⁸ Por. KL 33; 21; 24; 35.

³⁹ A. Hajduk. *Wychowanie liturgiczne w katechezie*. W: *Katechetyka materialna*. Red. J. Stala. Tarnów 2002 s. 93-133.

Wszystko, czego dokonał Chrystus w swoim życiu, w liturgicznej celebracji wkracza wraz z Nim w ludzką egzystencję. Jego miłość staje się normą życia dla człowieka. W liturgii człowiek tę miłość niejako „wchłania” w siebie i staje się ona źródłem nowego życia tak, że człowiek staje się nowym stworzeniem. Kiedy zaś człowiek staje się *homo novus*⁴⁰, Bóg przez niego wkracza w świat w taki sposób, że staje się zrozumiałe, czym jest świat, oraz przekształca świat doczesny w historię świętą. Równocześnie w Chrystusie i przez działanie Ducha Świętego tworzy się jedność z Ojcem. Wówczas, pozostawiając „stary świat”, człowiek wchodzi w świat Trójcy Świętej⁴¹. Aktualizacja odkupienia w liturgii stawia przed człowiekiem nowy świat, wzywa do niego i daje łaskę do nowego odrodzenia. Celebracja liturgiczna, która uobecnia historyczne wydarzenia zbawcze Jezusa Chrystusa, nie jest ich powtórzeniem. Należy je rozumieć jako realnie uobecnione, identyczne z historycznym wydarzeniem. Przez ten fakt liturgia posiada element epifanijny⁴².

Osoba i życie Chrystusa, wszystkie dokonane przez Niego wydarzenia są realnie obecne poprzez liturgię w teraźniejszości. Przez wiarę człowiek ma bezpośrednią styczność z Chrystusem. Liturgiczna celebracja jest zatem epifanią Boga, Jego realną obecnością, realnym spotkaniem z Nim. Z tego spotkania rodzi się moralność i działanie człowieka⁴³. Człowiek uczestniczący w liturgii kontempluje oblicze Chrystusa, jak również dostrzega swego Stwórcę.

Liturgia, jak widać, jest sensorodna, służy bowiem Poznaniu i Prawdzie, a przez to formuje życie człowieka. Przebywanie człowieka w świętej i prawdziwej rzeczywistości, jaką stwarza liturgia, umożliwia spełnienie i usensownienie całego człowieka⁴⁴. W zjednoczeniu z Bogiem człowiek odkrywa, kim jest i jaki jest oraz kim być powinien i jakim być powinien. W liturgii człowiek ogarnięty świętymi misteriami odkrywa najgłębszy sens swojego bytu. Ten sens odczytuje przy blasku światła, jaki posyła Ożywiciel liturgii – Duch Święty.

⁴⁰ Por. A. Nowak. *Homo religiosus*. Lublin 2003; tenże. *Nowy człowiek*. Lublin 2004 s. 37-65.

⁴¹ Cz. Bartnik. „Osoba” w Trójcy Świętej. „Collectanea Theologica” 53:1983 nr 2 s. 19.

⁴² M. Rusecki. *Przekaz Objawienia w liturgii*. W: tenże. *Traktat o Objawieniu*. Kraków 2007 s. 511-512.

⁴³ Por. K. Jeżyna. *Sakramenty*. W: *Jan Paweł II – Encyklopedia Nauczania Moralnego*. Red. J. Nagórny, K. Jeżyna. Radom 2005 s. 479-484.

⁴⁴ Por. J. Mariański. *W poszukiwaniu sensu życia*. Lublin 1990 s. 68; P. Goliszek. *Usensownienie życia w chrześcijaństwie*. RT 53:2006 z. 8 s. 152-153.

Celem liturgii jest doprowadzeniem człowieka do zjednoczenia z Ojcem w Chrystusie przez Ducha Świętego. Podobnie „celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości”⁴⁵. Chodzi głównie o komunie jako osobową więź z Chrystusem. Widać zatem, że cel liturgii i cel katechezy to zespolenie osoby katechizowanego z Osobą Chrystusa, który prowadzi do więzi z Ojcem w Duchu Świętym⁴⁶.

Liturgię cechuje charakter osobowy. Można zatem stwierdzić, że katecheza urzeczywistnia się w liturgii. W niej Chrystus nie tylko siebie samego daje i prowadzi do Ojca, ale jednocześnie sam poucza. Liturgia celebracją wypowiada prawdę Ewangelii⁴⁷. W liturgii światło Ewangelii staje się światłem życia za sprawą Ducha Świętego, który ożywia całą celebrację. Liturgia jednak nie katechizuje tylko poprzez przekaz prawd teologicznych czy dogmatycznych, ale przez czynienie wiary. Uczestnik liturgii przychodzi do wspólnoty celebrującej misteria ze „swoją” wiarą, lecz wychodzi z wiarą umocnioną i pomnożoną. „Liturgia bowiem nie jest naukowym poznawaniem, lecz egzystencjalnym spotkaniem z Bogiem”⁴⁸.

Eucharystia, która jest szczytem całej liturgii i życiem Kościoła, daje życie ludziom. W niej sam Chrystus daje się człowiekowi. Dochodzi do wewnętrznego osobowego zespolenia. Przyjmując Ciało i Krew Chrystusa, łączy się najściślej, aż do wzajemnego przeniknięcia, osobowej inegzystencji. „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim” (J 6, 56). W czasie Eucharystii dokonuje się rzeczywiste i realne przychodzenie Boga ku człowiekowi, którego zaprasza do wewnętrznej egzystencji Trójcy Świętej. Jest to niejako wstępowanie człowieka ku Bogu przez przyjęcie Chrystusa i trwanie w Nim. Eucharystia jest tym wydarzeniem Kościoła, kiedy wszyscy są obdarzeni otwartością na Boga i na drugiego człowieka oraz na wspólnotę.

Przyjście i rzeczywista obecność Chrystusa sprawiają, że historia zbawienia ma miejsce „tu” i „teraz”. Przyjęcie, związanie się z Nim, jak i trwanie w Nim czyni człowieka obecnym na sposób personalny w zbawczym dziele Chrystusa. Liturgia eucharystyczna, uobecniając Osobę i całe dzieło zbawcze naszego Pana i Zbawiciela, sprawia, że przyjmujący pokarm i napój stają

⁴⁵ DOK 80.

⁴⁶ Por. DOK 82-83; 99-100.

⁴⁷ Por. K. S z w r a c. *Liturgia obecnością i kontemplacją prawdy*. W: t e n z e. *Jezus Chrystus – Osoba i czyn. Romano Guardiniego chrystologia personalistyczna*. Lublin 2008 s. 161-165.

⁴⁸ R u s e c k i. *Przekaz Objawienia w liturgii* s. 511.

się tym, Kogo przyjmuje – Ciałem Chrystusa. Św. Augustyn dopowiada: „Skoro jesteście ciałem Chrystusa i Jego członkami, to wasza tajemnica jest złożona na ołtarzu Pana [...] Powinniście być tym, co widzicie, i powinniście przyjmować to, czym jesteście”⁴⁹.

Katecheza, przekazując Objawienie, wskazuje na źródło, które jest światłem dla osoby ludzkiej⁵⁰, tym samym, umacniając wiarę człowieka, „formuje cały jego byt i całe jego działanie”⁵¹. Żywa katecheza, którą stanowi liturgia, w tym samym duchu przyczynia się do samorealizacji człowieka. Człowiek bowiem najpełniej realizuje i spełnia się w świecie duchowym. Misterium wiary przeżywane w celebracji liturgicznej pozwala doświadczyć swojego spełnienia osobowego. Osoba ludzka bardziej uświadamia sobie, że zawsze jest historią, stawaniem się, ciągłym spełnianiem⁵². Owo spełnienie nie może dokonać się w pełni bez Chrystusa. Doświadczając obecności Jego Osoby w celebracji liturgicznej, człowiek bardziej odkrywa siebie. Odkrywa siebie przez pryzmat Osoby Chrystusa, który objawia prawdę o Bogu i człowieku. Osobowe spotkanie z Bogiem w liturgii przebóstwa człowieka. W ten sposób życie duchowe odnowione i umocnione przez liturgię kształtuje dalsze losy samorealizacji chrześcijańskiej, która decyduje o tym, kim człowiek się staje i jaki jest w konkretnej egzystencji.

*

Liturgia stanowi strukturę świata osobowego. Nie jest ona związkiem rzeczy, lecz relacją osób. W niej dokonuje się zbawczy dialog między Bogiem a człowiekiem. Osoba i dzieło zbawcze Chrystusa stają się rzeczywistym darem miłości Boga dla człowieka. W tym obdarowaniu człowiek odnajduje siebie. Widzi siebie w świetle Osoby Chrystusa. Dzięki Niemu człowiek uświadamia sobie i urzeczywistnia swe bycie osobą. W Chrystusie człowiek ostatecznie rozpoznaje, kim jest i jaki jest. Jednocześnie zostaje sobie zadany. I tak człowiek w misterium liturgii odczytuje, że nie jest dany sobie „raz na zawsze”, lecz nieustannie przyjmuje siebie od Boga.

Przez liturgię miłość i cała Osoba Chrystusa żyje i działa w człowieku, w całej ludzkości i w historii, przemieniając świat i egzystencję człowieka

⁴⁹ Św. Augustyn. *Sermo* 272. PL 38, 1246.

⁵⁰ Por. DOK 39.

⁵¹ DOK 82.

⁵² Por. Cz. Bartnik. *Samorealizacja człowieka*. W: *Misterium człowieka*. Red. Cz. Bartnik. Lublin 2004 s. 152-155.

w nową jakość istnienia. Czyni tym samym nowego człowieka, nową społeczność i nowy świat. Jak zauważa J. Ratzinger, misterium liturgii „jest bowiem wydarzeniem kosmicznym – w niej modli się całe stworzenie, a my wraz z nim, w niej otwiera się droga prowadząca do nowego stworzenia, którego oczekują wszystkie istoty stworzone”⁵³.

Przeżycie w liturgii jest wkroczeniem całej osoby ludzkiej w jej misterium. Liturgia nie chce człowieka ani odmaterializować, ani odduchowić. Umacnia w człowieku ciało-duszę. Tę relację ciało-dusza czyni jeszcze bardziej poprawną i dynamiczną. Podkreśla integralność istoty ludzkiej i jej osobową godność. Widoczne jest to szczególnie w akcencie personalistycznym liturgii. Nie gubi ona jednostki, a raczej umacnia, ubogaca, podkreśla jej tożsamość. Przede wszystkim zespała człowieka osobowo z Chrystusem, a następnie zespała ze społecznością wiernych, pośród których osiąga swoje wyższe „ja” i wychodzi z izolacji. Ostatecznie liturgia jest Bożą prozopologią. W jakimś mistycznym sensie jest antropogenezą⁵⁴. Uczestniczący w celebracji liturgicznej bardziej staje się człowiekiem, bardziej wystawia się jako osoba, stając się dzieckiem Boga. Liturgia jest katechezą kształtującą człowieka bardziej prawdziwego, dobrego, wolnego i twórczego. Misterium liturgii to realizacja trynitarnej Ekonomii Zbawienia. To prawda o Bogu i o człowieku. Liturgia ukazuje człowiekowi tajemnicę jego istoty i uczy go, jak prawdziwie być człowiekiem. Pozwala człowiekowi rzeczywiście stać się sobą, dotrzeć do prawdy o sobie samym. Prowadzi do rozwoju człowieka. Wywyższa całego człowieka. Katechetyczna funkcja liturgii polega przede wszystkim na tym, że wyzwala człowieka do jego prawdziwego człowieczeństwa. Dzieje się to przez zespolenie z Chrystusem i upodobnienie się do Niego. W zetknięciu z działaniem łaski następuje ontologicznie trwała przemiana człowieka, zostaje on jakby „przepalony”⁵⁵, naznaczony aż do fundamentów i głębi swego bytu.

⁵³ J. Ratzinger. *Duch liturgii*. Tłum. E. Pieciul. Poznań 2002 s.7.

⁵⁴ Por. Bartnik. *Z fenomenologii liturgii* s. 331.

⁵⁵ Por. Szymik. *Teologia na początek wieku* s. 175.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik Cz.: Pneumatologia i trynitologia historii zbawienia. W: *t e n ż e*. Eseje o historii zbawienia. Lublin 2002 s. 209-285.
- Decyk J.: Misterium Paschalne wpisane w egzystencję człowieka. W: *Introibo ad altare Dei*. Red. S. Koperek. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2008 s. 143-156.
- Goliszek P.: Personalistyczne rozumienie sakramentów w katechezie. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin: Gaudium 2007 s. 243-258.
- Hajduk A.: *Katecheza i liturgia*. Kraków: Wydawnictwo WAM 1999.
- Kamiński R.: *Działalność zbacza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 221-222; 250-272.
- Kiciński A.: *Siedem sakramentów Kościoła w ujęciu Katechizmu Kościoła Katolickiego*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin: Gaudium 2007 s. 227-242.
- Krakowiak Cz.: *Katechumenat dzieci w wieku szkolnym*. W: *Sakramenty inicjacji w liturgii i w praktyce duszpasterskiej*. Red. R. Pierskała, H. J. Sobeczko. Opole: Wydział Teologiczny UO 1996 s. 77-98.
- *Znaczenie celebracji liturgicznej w katechezie dzieci i młodzieży*. W: *Celebracje w katechezie*. Red. S. Kulpaczyński. Kraków 1999 s. 29-54.
- *Życie sakramentalne chrześcijanina*. W: *Być chrześcijaninem*. Red. M. Rusecki. Lublin: Wydawnictwo KUL 2006 s. 480-547.
- Kudasiewicz J., Witczyk H.: *Chrystus zbawia w sakramentach*. Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2001.
- Marek Z.: *Katecheza i liturgia w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*. CT 68:1998 nr 3 s. 57-65.
- Nadołski B.: *Ważne cele formacji liturgicznej*. W: *Introibo ad altare Dei*. Red. S. Koperek. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2008 s. 363-372.
- Sondaj Cz.: *Powiązania zachodzące pomiędzy liturgią a katechezą*. W: *Introibo ad altare Dei*. Red. S. Koperek. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 2008 s. 845-852.
- Zając M.: *Sakramentalne aktualizowanie istoty Kościoła w decydujących sytuacjach życia katechizowanych*. W: *Siedem sakramentów świętych w nauczaniu katechetycznym*. Red. H. Słotwińska. Lublin: Gaudium 2007 s. 213-226.

THE LITURGY IS A LIVING CATECHESIS

Summary

The Liturgy is a community between God and man. During a liturgical celebration, man experiences an encounter with the Person of Christ. It is a personal encounter, that is, a real encounter. The Liturgy makes present the whole Person of Christ, His life, words and acts. It makes present the history of salvation, in particular the Paschal Mystery of Christ, that is His passion, death, funeral, resurrection, and ascension, and the outpouring of the Holy Spirit. The Holy Spirit that revived Christ at resurrection in the Liturgy makes present His salvific work, makes it alive and actual. Jesus Christ present in the Liturgy through the enlivening action of the Holy Spirit saves, arouses faith and sets man free to be a child of God. Thus man receives a gift of new life through personal unity with the Father through Christ in the Holy Spirit. In the Liturgy, Jesus Christ in collaboration with the Holy Spirit reveals, meets man, and leads to

communion and unity with the whole community of the Holy Trinity. Here emerges the purpose of the Liturgy, which is identical with superior purpose of religious instruction (catechesis). Both the Liturgy and catechesis seek to lead their participant to communion and intimacy with Jesus Christ. He leads to unity with the Father in the Holy Spirit. This personalistic character of the Liturgy makes it the place of living catechesis. The Liturgy expresses faith, communicates faith and shapes it. The whole Liturgy contains Catholic faith and confesses this faith through celebration. The Liturgy is not a learned knowledge of faith, it does not explain concepts, it is not a theological tract or an interpretation, but its catechetical character is expressed in the fact that it makes faith and leads to an existential encounter with God. In this sense the Liturgy is a living and dynamic catechesis, it has a personal and educational character. In religious instruction that is taking place in the Liturgy God Himself speaks, gives instructions saves, and brings up man to full humanity.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: Jezus Chrystus, Duch Święty, liturgia, katecheza, uobecnienie, osoba, wiara, spotkanie, doświadczenie.

Key words: Jesus Christ, the Holy Spirit, the Liturgy, catechesis, religious instruction, making present, person, faith, encounter, experience.